

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 22 november 2013

Mål nr

T 463-12

KLAGANDE

B-ÅE

Ombud och biträde enligt rättshjälpslagen: Jur.kand. OL

MOTPART

Justitiekanslern

Box 2308

103 17 Stockholm

Ombud: hovrättsassessorn KAP

Samma adress

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2011-12-23 i mål T 8939-10

_____

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med ändring av hovrättens dom förpliktar Högsta domstolen staten att till B-ÅE betala 24 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 28 april 2009.

Med ändring av hovrättens dom även i fråga om rättegångskostnader befriar Högsta domstolen B-ÅE från skyldigheten att ersätta staten för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten.

För det biträde som OL har lämnat B-ÅE i Högsta domstolen fastställs ersättning enligt rättshjälpslagen till 45 022 kr avseende arbete. I ersättningen ingår mervärdesskatt med 9 004 kr.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

B-ÅE har yrkat att Högsta domstolen med ändring av hovrättens dom förpliktar staten att till honom betala dels 188 993 euro, dels 45 000 kr, jämte ränta på beloppen enligt 6 § räntelagen från den 28 april 2009.

B-ÅE har vidare yrkat att Högsta domstolen ska befria honom från skyligheten att ersätta staten för dess rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten. Han har också såsom rättegångskostnad i tingsrätten yrkat ersättning för ombudskostnad i ärendet hos Justitiekanslern.

Justitiekanslern har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Justitiekanslern har yrkat ersättning för rättegångskostnad i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. B-ÅE skulle den 20–25 juni 2002 utöva umgänge med sin dotter, om vilken han sedan den 3 maj samma år hade vårdnad gemensamt med dotterns mamma. Under umgängesperioden reste B-ÅE med dottern till Spanien. B-ÅE polisanmäldes den 25 juni när dottern inte återlämnades till mamman, hos vilken dottern hade sitt boende enligt vårdnadsförordnandet.
2. B-ÅE anhölls i sin utevaro den 4 juli, varefter han såsom på sannolika skäl misstänkt för grov egenmäktighet med barn häktades i sin utevaro den 5 september 2002 på grund av flykt- och recidivfara. Sedan B-ÅE hade efterlysts internationellt greps han i Spanien den 6 november 2002, och dottern återfördes till Sverige. B-ÅE försattes på fri fot av spanska myndigheter den 14 november 2002. Han begärdes utlämnad från Spanien i december samma år. Spaniens högsta domstol avslog i september 2004 denna begäran med hänvisning till att den ifrågavarande gärningen inte var straffbar enligt spansk lag. Under tiden som den spanska handläggningen pågick omprövades häktningsfrågan i Sverige ett antal gånger på B-ÅEs begäran.
3. Åtal väcktes den 9 juni 2005 för grov egenmäktighet med barn. Sedan B-ÅE hade återvänt till Sverige verkställdes häktningsbeslutet den 20 juni 2005. Efter häktningsförhandling samma dag beslutade tingsrätten att B-ÅE skulle vara fortsatt häktad, då på grund av flyktfara. Hovrätten lämnade den 23 juni B-ÅEs överklagande av häktningsbeslutet utan bifall. Efter tingsrättens huvudförhandling den 27 juni 2005 försattes han på fri fot.
4. I dom den 6 juli 2005 ogillade tingsrätten åtalet. Hovrätten fastställde den friande domen den 24 februari 2006, och Högsta domstolen fastställde hov-

rättens domslut den 23 maj 2007 (domen är refererad i NJA 2007 s. 326). I domskälen anges att riksåklagaren godtog B-ÅEs uppgift att han när han i juni 2002 tog med sig dottern till Spanien hade för avsikt att återlämna henne vid utgången av umgängesperioden. Under sådana förhållanden kunde B-ÅEs åtgärd att ta med sig dottern till Spanien inte hänföras till ett sådant egenmäktigt bortförande som omfattades av straffbudet för egenmäktighet med barn i 7 kap. 4 § brottsbalken. Mot den bakgrunden och då det av rättsfallet NJA 2006 s. 708 följde att inte heller kvarhållandet av dottern i Spanien – dit dottern alltså inte hade förts olovligt – utgjorde ett straffbart bortförande i bestämmelsens mening kunde åtalet inte vinna bifall.

5. Av yrkade belopp avser 346 euro ersättning för utgifter, 156 332 euro ersättning för intrång i näringsverksamhet, 32 315 euro ersättning för lidande och 45 000 kr ersättning för kränkning av B-ÅEs rättigheter enligt artikel 6 i Europakonventionen (långsam handläggning).

Utgångspunkter för rätten till ersättning

6. Enligt 2 § första stycket 1 lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (frihetsberövandelagen) har den som har varit häktad på grund av misstanke om brott rätt till ersättning, om det med avseende på den gärning som har legat till grund för häktningen meddelas en frikännande dom eller om åtalet avvisas eller avskrivs eller om förundersökningen avslutas utan att åtal väcks. Det gäller enligt 2 § tredje stycket även den som på grund av misstanke om brott under minst 24 timmar i sträck har varit underkastad reseförbud eller anmälningsskyldighet.

7. Enligt 3 § tillämpas bestämmelserna i 2 § också då någon på grund av en svensk myndighets efterlysning eller begäran om anhållande, överlämnande

eller utlämning för brott har varit utsatt för ett motsvarande frihetsberövande utomlands.

8. Rätt till ersättning finns även om häktningsbeslutet i sig är helt oantastligt. Vidare saknar anledningen till den frikännande domen, att åtalet avvisas eller avskrivs eller att förundersökningen avslutas utan att åtal väcks betydelse. Den frikände är berättigad till ersättning även om brottsmisstankar mot denne kvarstår. (Prop. 1997/98:105 s. 49.)

Undantag från rätt till ersättning

9. I 6 § frihetsberövelagen föreskrivs det vissa undantag från rätten till ersättning. I Högsta domstolen aktualiseras bestämmelsen i paragrafens tredje stycke, men prövningen i tingsrätten och hovrätten har avsett även det andra stycket (se p. 19).

10. Enligt 6 § andra stycket frihetsberövelagen utgår i princip inte ersättning om den skadelidande har försökt undanröja bevis eller på något annat sätt har försökt försvåra sakens utredning, eller om den skadelidande vid misstänke om brott har försökt undandra sig förundersökning eller lagföring. Det är här fråga om att den skadelidande själv genom någon form av obstruktion har föranlett den frihetsinskränkande åtgärden (a. prop. s. 54 f.). Enbart den omständigheten att personen i fråga har häktats på grund av kollusions- eller flyktfara, dvs. att det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller undandrar sig lagföring, utlöser således inte en tillämpning av bestämmelsen. Från detta undantag från rätten till ersättning görs dock ett undantag när det finns synnerliga skäl. Detta undantag från undantaget har domstolarna tillämpat i detta mål (se p. 19).

11. Ersättning kan enligt 6 § tredje stycket frihetsberövandelagen vägras eller sättas ned, om den skadelidandes eget beteende har föranlett beslutet om frihetsinskränkning eller om det med hänsyn till övriga omständigheter är oskäligt att ersättning lämnas. En utgångspunkt för ersättningsfrågan är – som har nämnts i det föregående (se p. 8) – att det saknar betydelse att misstanke om brott kvarstår. Att det förhållandet då heller inte får ligga till grund för att jämka ersättningen har uttryckligen reglerats i tredje styckets andra mening. En annan utgångspunkt för ersättningsfrågan är att anledningen till den frikännande domen saknar betydelse för rätten till ersättning (se åter p. 8). Det innebär bl.a. att ersättning enligt undantagsregeln i tredje stycket inte kan vägras eller sättas ned på den grunden att den som har frihetsberövats har handlat på det sätt som har lagts honom till last men frikänts på grund av bristande uppsåt.

12. Möjligheten att vägra eller sätta ned ersättningen med hänvisning till ”den skadelidandes eget beteende” tillkom bl.a. med anledning av det s.k. Lindomefallet. Enligt förarbetena var det uppenbart oskäligt att ersättning betalas av statliga medel i ett sådant fall. Syftet med ändringen var att klargöra att ersättning inte skulle lämnas om den som frihetsberövats ”till följd av sitt eget handlande har stått i ett sådant förhållande till brottet att ingripandet varit klart motiverat”. Enligt förarbetena åsyftas fall när den enskildes beteende eller handlande har varit avgörande för beslutet att ingripa, genom att personen i fråga har handlat så att han har riktat misstankarna mot sig själv. (A. prop. s. 25 f. och s. 55; se även SOU 1993:55 s. 216 f. och s. 322 f.)

13. Anledning till jämkning på grund av att det med hänsyn till omständigheterna är ”oskäligt att ersättning lämnas” kan enligt förarbetena finnas när det är klarlagt att den som har frihetsberövats har begått ett visst brott men åtal inte har väckts på grund av åtalsunderlåtelse eller att preskription har inträtt (a. prop. s. 55 f.). Det sistnämnda exemplet är dock inte undantagsfritt; om brottet

var preskriberat vid tiden för frihetsberövandet finns det knappast anledning att jämka ersättningen. Ett annat exempel som anförs är att någon har frikänts för det häktningsgrundande brottet men samtidigt har dömts för andra brott, som hade kunnat åberopas som grund för häktningsbeslutet om de då hade varit kända (prop. 1974:97 s. 66 f.).

14. Av det anförda framgår att det är svårt att närmare precisera innebörden av undantagsbestämmelsen i 6 § tredje stycket. Så mycket är emellertid klart att dess tillämpningsområde är begränsat. Vidare står det klart att med uttrycket ”eget beteende” måste avses något annat än det handlande som låg till grund för frihetsinskränkningen (brottspåståendet). Möjligheten till jämkning enligt tredje stycket ska tillämpas restriktivt och endast i klara fall av oskälighet. Det ankommer på staten att åberopa och bevisa de omständigheter som medför att ersättningen bör jämkas. (Se prop. 1997/98:105 s. 55 f.)

15. En fråga som har väckts i målet är om, när undantagsregeln i 6 § andra stycket inte är tillämplig på grund av synnerliga skäl (se p. 10), det finns utrymme för att tillämpa undantagsregeln i tredje stycket. Den omständigheten att det finns synnerliga skäl för ersättning vid en prövning enligt andra stycket kan emellertid inte i sig utgöra något hinder mot att ersättning vägras eller sätts ned med tillämpning av tredje stycket. Att det finns sådana synnerliga skäl för ersättning som avses i andra stycket utesluter således i princip inte att det föreligger relevanta jämningsförhållanden enligt tredje stycket; det rör sig om olika bedömningar.

Ersättningsgill skada enligt frihetsberövelagen

16. Enligt 7 § frihetsberövelagen lämnas ersättning för utgifter, förlorad arbetsförtjänst, intrång i näringsverksamhet och lidande. Enligt rättsfallet NJA

2012 s. 464 bör värderingen av den ideella skadan ("lidandet") utgå från den tid som frihetsberövandet har varat.

Ersättning enligt frihetsberövelagen i detta fall

17. Det är ostridigt att B-ÅE har varit frihetsberövad 9 dagar i Spanien och 8 dagar i Sverige, tillhoppa 17 dagar, och att denna frihetsinskränkning i och för sig kvalificerar för ersättning enligt 2 och 3 §§ frihetsberövelagen.

18. B-ÅE har gjort gällande att han är berättigad till ersättning också för den tid som han har varit häktad i sin utevaro. Rätt till ersättning enligt frihetsberövelagen förutsätter emellertid att fråga har varit om en sådan frihetsinskränkning som anges i lagen. Utredningen ger inte stöd för att B-ÅE skulle ha varit underkastad reseförbud eller annan frihetsinskränkning i Spanien sedan han frigavs där.

19. Domstolarna har anslutit sig till Justitiekanslerns bedömning att B-ÅE har försökt att undandra sig förundersökning eller lagföring på det sätt som avses i 6 § andra stycket frihetsberövelagen. De har emellertid funnit att det finns synnerliga skäl för ersättning. Detta har Justitiekanslern sedermera godtagit. Frågan om den bestämmelsens tillämplighet är därmed inte föremål för Högsta domstolens prövning. Vad Justitiekanslern har gjort gällande här är endast att ersättningen till B-ÅE ska sättas ned med tillämpning av 6 § tredje stycket frihetsberövelagen.

20. Det har inte lagts B-ÅE några andra omständigheter till last som grund för att ersättning ska vägras än de faktiska omständigheter som föranledde häktningsbeslutet och sedermera åtalet mot honom, dvs. att han inte har återlämnat dottern vid avtalad tid utan i stället hållit henne kvar utomlands. För detta handlande har han frikänts. Ett handlande som har påståtts utgöra

själva brottet utgör inte något sådant ”eget beteende” som avses i 6 § tredje stycket frihetsberövandelagen (se p. 14). På grund av det och eftersom anledningen till att B-ÅE har frikänts saknar betydelse (se p. 11), så finns det inte skäl för att vägra eller sätta ned ersättningen.

21. Mot bakgrund av det anförda ska B-ÅE tillerkännas ersättning enligt 7 § frihetsberövandelagen för ett frihetsberövande om 17 dagar. Det saknas anledning att frångå de av Justitiekanslern vitsordade beloppen om 14 000 kr för lidande och 10 000 kr för intrång i näringsverksamhet. Beträffande B-ÅEs yrkande om ersättning för kostnader gör Högsta domstolen inte någon annan bedömning än vad hovrätten har gjort. Någon sådan ersättning ska alltså inte utgå. Sammantaget är B-ÅE alltså berättigad till ersättning enligt frihetsberövandelagen med 24 000 kr.

Frågan om långsam handläggning

22. Handläggningen av förundersökningen mot B-ÅE tog lång tid. Det medverkade emellertid B-ÅE i stor utsträckning själv till. Sedan B-ÅE hade rest till Sverige och häkttningsbeslutet verkställdes prövades åtalet mot honom i tre instanser under en tid av ett år och elva månader. Det kan inte anses vara en oskäligt lång tid. Med hänsyn till detta och till att den tidsutdräkt som beror på den skadelidande själv ska avräknas från handläggningstiden, kan B-ÅEs rätt till rättegång inom skälig tid inte anses ha kränkts. Att Justitieombudsmannen har kritiserat åklagarens och polisens handläggning under förundersökningen (se Justitieombudsmannens beslut den 13 december 2005, dnr 2536-2005) saknar vid denna bedömning betydelse; kritiken avser närmast åtgärder för att begränsa konsekvenserna av att B-ÅE befann sig utomlands. Hans anspråk på ersättning för långsam handläggning ska därför lämnas utan bifall.

Slutsats och rättegångskostnader

23. Hovrättens dom ska alltså ändras på så sätt att staten förpliktas att till B-ÅE betala 24 000 kr jämte ränta.

24. B-ÅE vinner visserligen endast en mindre framgång i förhållande till vad han beloppsmässigt har yrkat, men med hänsyn till omständigheterna – bl.a. att B-ÅE genom de yrkanden som inte vann framgång har belastat målet i endast mindre utsträckning – bör vardera parten bära sin rättegångskostnad. B-ÅE, som inte har framställt något kostnadsyrkande i Högsta domstolen, ska därför befrias från skyldigheten att ersätta staten dess rättegångskostnad i tingsrätten och hovrätten.

25. Vid den angivna bedömningen i fråga om rättegångskostnader har B-ÅE inte rätt till ersättning för ombudskostnad i ärendet hos Justitiekanslern, oavsett om handläggningen där skulle omfattas av 18 kap. 8 § första stycket rättegångsbalken.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog, Lena Moore, Agneta Bäcklund, Ingemar Persson (referent) och Lars Edlund (skiljaktig)
Föredragande justitiesekreterare: Helene Bergström

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**
2013-10-09

Mål nr
T 463-12

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Lars Edlund är skiljaktig på det sätt som framgår av följande yttrande.

Jag anser att punkten 11 i domskälen ska utgå samt att punkterna 14, 20 och 21 ska ha följande lydelse.

14. Jämkning kan ske om den skadelidandes eget beteende har varit avgörande för beslutet om frihetsinskränkning. Enligt förarbetena åsyftas fall då den skadelidande har handlat på ett sådant sätt att han dragit misstankarna till sig själv. Avgörande för om jämkning ska kunna ske bör vara omständigheterna när ingreppet skedde. (Prop. 1997/98:105 s. 26 och 55.) Detta innebär att jämningsfrågan, såvitt gäller myndighets eller domstols handläggning av frågan om frihetsberövande, ska bedömas utifrån vad som vid frihetsberövandet var känt om den skadelidandes beteende och om detta gav erforderlig grund för beslutet om frihetsberövande. Att beslutet var oantastligt utifrån nämnda förhållanden är dock inte ett tillräckligt skäl för jämkning (se a. prop. s. 49). Därutöver måste gälla att den skadelidande insett eller borde ha insett att hans beteende skulle väcka brottsmisstankar. Med hänsyn till lagtextens utformning och till vad som anförs i förarbetena kan i sådana fall en frikännande dom inte utgöra hinder mot att det beteende som föranledde frihetsberövandet får beaktas vid bedömningen av jämningsfrågan.

20. Genom att inte återlämna dottern till den andra vårdnadshavaren efter umgänget i Spanien har B-ÅE agerat på ett sådant sätt att han väckte berättigade misstankar om ett brottsligt handlande. Visserligen blev han senare

frikänd från åtalet för egenmäktighet med barn. Frikännandet grundades emellertid på en omständighet som vid frihetsberövandet i Spanien var känd endast för B-ÅE, nämligen vilket uppsåt han hade haft vid avresan dit. När han under vistelsen i Spanien bestämde sig för att inte återlämna dottern, borde han ha insett att hans beteende skulle väcka brottsmisstankar. Med hänsyn till det anförda är B-ÅE inte berättigad till ersättning för de nio dagar som frihetsberövandet i Spanien varade.

21. Vad gäller frågan om ersättning för de åtta dagar som B-ÅE var frihetsberövad i Sverige, sedan han frivilligt återkommit från Spanien, föreligger inte några skäl för jämkning. Det saknas anledning att frångå de av Justitiekanslern vitsordade beloppen om 14 000 kr för lidande och 10 000 kr för intrång i näringsverksamhet. Vid denna bedömning ska B-ÅEs talan alltså bifallas såvitt avser ersättning för frihetsberövandet i Sverige med, avrundat, 7 000 kr för lidande och 5 000 kr för intrång i näringsverksamhet. Beträffande hans yrkande om ersättning för kostnader gör jag inte någon annan bedömning än vad hovrätten har gjort. Någon sådan ersättning ska alltså inte utgå.

I övrigt är jag ense med majoriteten.